

Χαράλαμπος Θεοδωρίδης, *Ο χειμώνας του 1941-42: Χρονικό της Κατοχής*, Κέδρος, Αθήνα 1980*

Νομίζω ότι ακριβέστερος χαρακτηρισμός για το έργο αυτό μπορεί να είναι «Στοχασμοί από έναν φιλόσοφο παρατηρητή, με κοινωνική ευαισθησία και ιδεολογικό προσανατολισμό, στοχασμοί γραμμένοι το χειμώνα του 1941-42». Τα χαρακτηριστικά των στοχασμών αυτών συνοψίζονται με τα ακόλουθα:

Πηγάζουν από τη βίωση εκείνης της δύσκολης εποχής (πρώτος χειμώνας της Κατοχής, 1941-42), αναδύονται από την παρατήρηση συγκεκριμένων θλιβερών εικόνων και συμπεριφορών, εμπλουτίζονται από τη γνώση της πρόσφατης ιστορίας της ελληνικής κοινωνίας και της ιστορίας αλαζόνων πολιτικών, που έφτασαν στον ελληνικό χώρο (1940-41) ως κατακτητές, και διατυπώνονται (οι στοχασμοί αυτοί) από τον φιλοσοφικό νου, που διαβλέπει τη σωτηρία στην εκδηλούμενη αντίσταση των συνειδήσεων.

Ο συγγραφέας του *Χρονικού της Κατοχής* καταγράφει μια σειρά από μικρά – για τους πολλούς και βασανισμένους της ελληνικής κοινωνίας – ασήμαντα ίσως περιστατικά της ακαδημαϊκής περιόδου 1941-42, που ο ίδιος βίωσε ως καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης. Τα φαινομενικά ασήμαντα περιστατικά αποκαλύπτονται πολύ σημαντικά στο βάθος τους, καθώς γίνονται αφετηρίες για συνειρμούς από την πρόσφατη ιστορία της ελληνικής κοινωνίας (δεκαετία του 1930) και την παράλληλη ιστορία των κοινωνιών που γέννησαν την πολεμική περιπέτεια (από το 1939 και μετά). Αλλά τέτοια φαινομενικά ασήμαντα και φευγαλέα στιγμιότυπα αποκαλύπτουν:

- τραγωδία των ημερών (πείνα, τρόμο, ταπείνωση, συσσίτια εξευτελισμού, εξάντληση, σφαγή δούλων...),
- εκμετάλλευση των περιστάσεων από ταπεινές υπάρξεις που είχε αναδείξει στην ελληνική κοινωνία η δεκαετία των δικτατόρων,

---

* Πρόκειται για μεταθανάτια έκδοση, που έγινε από τους κληρονόμους του Χαρ. Θεοδωρίδη (23 χρόνια μετά το θάνατό του).

- αλαζονική συμπεριφορά από τους ισχυρούς των ημερών,
- πρώτα ελπιδοφόρα μηνύματα από τα μέτωπα (ανάσχεση της χιτλερικής προέλασης στον θεωρούμενο από τους χιτλερικούς ζωτικό χώρο τους, Lebensraum, σε Ρωσία-Ουκρανία,
- πιο ελπιδοφόρο και ιδεολογικά αφυπνιστικό κίνημα στους κόλπους της ελληνικής κοινωνίας, όπου αρχίζει να ακούγεται το κήρυγμα του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου.

Αντιγράφουμε από τις σελίδες του Χ. Θεοδωρίδη μερικά πολύ συνοπτικά αποσπάσματα με τη χρονική σειρά της αφήγησής του:

- Η διαφαινόμενη βρετανική πολιτική: «Ο Χίτλερ είναι ο καλύτερος φίλος της Αγγλίας, φρουρός της ειρήνης... Το Μόναχο (Συμφωνία του Μονάχου, 1938) ήταν το επισφράγισμα μιας σκοτεινής πολιτικής που ζητούσε να ρίξει τις γερμανικές ορδές πάνω στη Ρωσία» (σ. 24).
- «Στις 30 του Γενάρη του 1938 γιορτάστηκε με κραυγές και παρελάσεις η επέτειος της ανόδου του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος στην εξουσία [...]. Η γερμανική βιομηχανία γινόταν πολεμική [...]. Ο Χίτλερ αναλάμβανε την αρχηγία του γερμανικού στρατού» (σ. 37).
- «Όταν άνοιξα ραδιόφωνο έπεσα στον Ύμνο της 4ης Αυγούστου: Γιατί χαίρεται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα;» (σ. 42).
- «Η Κυριακή, 27 του Απρίλη (1941) ήταν από τις πιο τραγικές (οι Γερμανοί έμπαιναν στην Αθήνα...). Για τους μοναρχομεταξικούς ο πόλεμος είχε τελειώσει...» (σ. 72-73).
- «Νιώθω αιχμάλωτος χωρίς να είμαι κλεισμένος σε κανένα στρατόπεδο αιχμαλώτων [...] μέσα στα θρύψαλα της χώρας και των παιδιών μας» (σ. 76-77).
- «Σου ανοίγει κάπως την καρδιά ο ήμερος και συμπαθητικός πόντιος γιατρός ... (στην οδό Αριστοτέλη)... Έχει κάτι να σου πει που άκουσε από το ραδιόφωνο στα ρούσικα...» (από το ανατολικό μέτωπο) (σ. 82).
- «Η πνευματική κατρακύλα μας με τον Τρίτο Ελληνικό Πολιτισμό (του Μεταξά)... Χρόνια δεν είχε ο τόπος μας Παιδεία κι όταν πήγε να φτιάξει του έστησαν φράχτες με ψευτοαρχαία και ψευτογραμματική, για να μην ιδεί τον κόσμο» (σ. 92).
- Με ημερομηνία 20 Δεκεμβρίου 1941 αφηγείται ο Χ. Θεοδωρίδης συναπάντημα με μια παλιά φοιτήτριά του, την Κατίνα Μάρκα. Και γράφει: «Μου διηγήθηκε [...] την ιστορία της. Είχε δοθεί με όλη την ψυχή της στο Κόμμα. Κυνηγήθηκε, φυλακίστηκε, έκανε χρόνια στη Γαύδο. Με την αναταραχή της γερμανικής επιδρομής (μάχη της Κρήτης) κατάφερε να ξεγλιστρήσει και ... Ξανάπιασε δουλειά... (διαφώτιση...). Ένωθα μπροστά της θαυμασμό (για εκείνη) και ντροπή (για μένα)... Μου μίλησε για την κίνηση ανάμεσα στους φοιτητές. Και

μου είπε ψιθυριστά: θα έρθουν να σας μιλήσουν. Το σύνθημα θα είναι: “Επίκουρος, που τον λατρεύετε”»¹ (σ. 93-94).

- «Η κίνηση (του ΕΑΜ) προχωρούσε στην Αθήνα ανάμεσα σε αξιωματικούς, υπαλλήλους, διανοούμενους, λίγους προοδευτικούς πολιτικούς. Δεν μπορούσαμε να αφήσουμε στην τύχη του το λαό μας μέσα στη συμφορά» (σ. 97).
- Δυο πανεπιστημιακοί δάσκαλοι στη Θεσσαλονίκη μιλούσαν για δυο κοντινούς συνάδελφους τους «που μέσα στην αναμπουμπούλα της καταστροφής (του πολέμου και της Κατοχής) βρήκαν τρόπο να μεταπηδήσουν στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας» (σ. 164).
- «Ενώ σέρβιραν το φαγητό έφτασε κι ένας τεταρταυγουστιανός καθηγητής... Αυτός κατάγγειλε με ταραχή την ανακάλυψη μεγάλης συνωμοσίας, κομμουνιστών χωρίς άλλο, που είχαν σκοπό να πουλήσουν πανεπιστημιακά χτήρια στους Βουλγάρους! (δικό μου το θαυμαστικό) (σ. 175).
- Η φιλοσοφία του Χίτλερ: «Η φιλοσοφία της Φαινομενολογικής Σχολής δε μου ήταν εξαιρετικά συμπαθητική. Χωρίς να το θέλουν και χωρίς να το καταλαβαίνουν έφεραν θολούρα και σύγχυση, βοήθησαν την αντίδραση, που έφαγε και τους ίδιους. Μα οι μορφές τους ήταν αξιοσέβαστες κι αξιολύπητη η μοίρα τους. Εκτός από τους επιτήδειους που καμώθηκαν πως συμφωνούν με τον Χίτλερ» (σ. 179).
- Τέσσερις φοιτητές του 4ου έτους «μιλούσαν για την Αντίσταση, για κάποιους ρωμιούς που συνεργάζονταν με τους Γερμανούς... Έβλεπαν πολύ κοντά το τέλος της περιπέτειας. Χαίρονταν και μεγαλοποιούσαν τις ρωσικές επιτυχίες και περίμεναν ριζική παραδειγματική εκκαθάριση του τόπου από κάθε σάπιο στοιχείο. Και μιλούσαμε για την αθλιότητα των τελευταίων 10-15 χρόνων, για τη βενιζελική κατάντια (“Ιδιώνυμο”), για τον Τσαλδάρη, τον Κονδύλη, το Μεταξά» (σ. 209).
- «Αναμέτρησα τα 15 χρόνια της φυτοζωίας του Πανεπιστημίου και τη δική μου μαζί, έπειτα την ελληνική περιπέτεια σ’ αυτά τα χρόνια, τη λήξη μας δημιουργία και την πολλή φαγωμάρα, ονόματα και φάτσες που μας κυβέρνησαν. Τη θέση μας στη Βαλκανική και πιο πέρα τη θέση της Βαλκανικής στην Ευρώπη, τις λίγες μας χαρές και τις άπειρες λύπες μας, πρόσωπα και πράγματα και την αλυσίδα από συμφορές, αίματα, καταστροφή, ξερίζωμα. Έβλεπα την κακομοιριασμένη μας ύπαρξη...» (σ. 214).
- «Βλέπουμε πιο πλατιά τώρα και μαζί μας και πάνω από μας τα πλήθη, που ως χθες υπηρέτησαν το πονηρό, μπορούσαν να γυρίσουν στην υπηρεσία του αγαθού. Κατέβηκα ξαλαφρωμένος. Ένιωθα την ανάγκη να περπατήσω στον δροσερό αγέρα, για να διώξω τις σκιές που με είχαν κυκλώσει» (σ. 216).
- «Φτάνοντας στο Συσσίτιο των Φοιτητών βρήκα μουγκαμάρα, χωρίς να επιβάλ-

λεται κανείς από πάνω. Το γραφείο άδειο [...]. Στέκομαι όρθιος στην πόρτα του γραφείου μου. Αρχίζει ένα χαμηλό σούσουρο, που δυναμώνει και ζωηρεύει. ΕΑΜ ακούστηκε δειλά. Ύστερα σαν σε έκσταση σηκώθηκαν όλοι επάνω ενθουσιασμένοι: ΕΑΜ, ΕΑΜ, ΕΑΜ! Αγκαλιάζονταν και φιλιούνταν» (σ. 216).

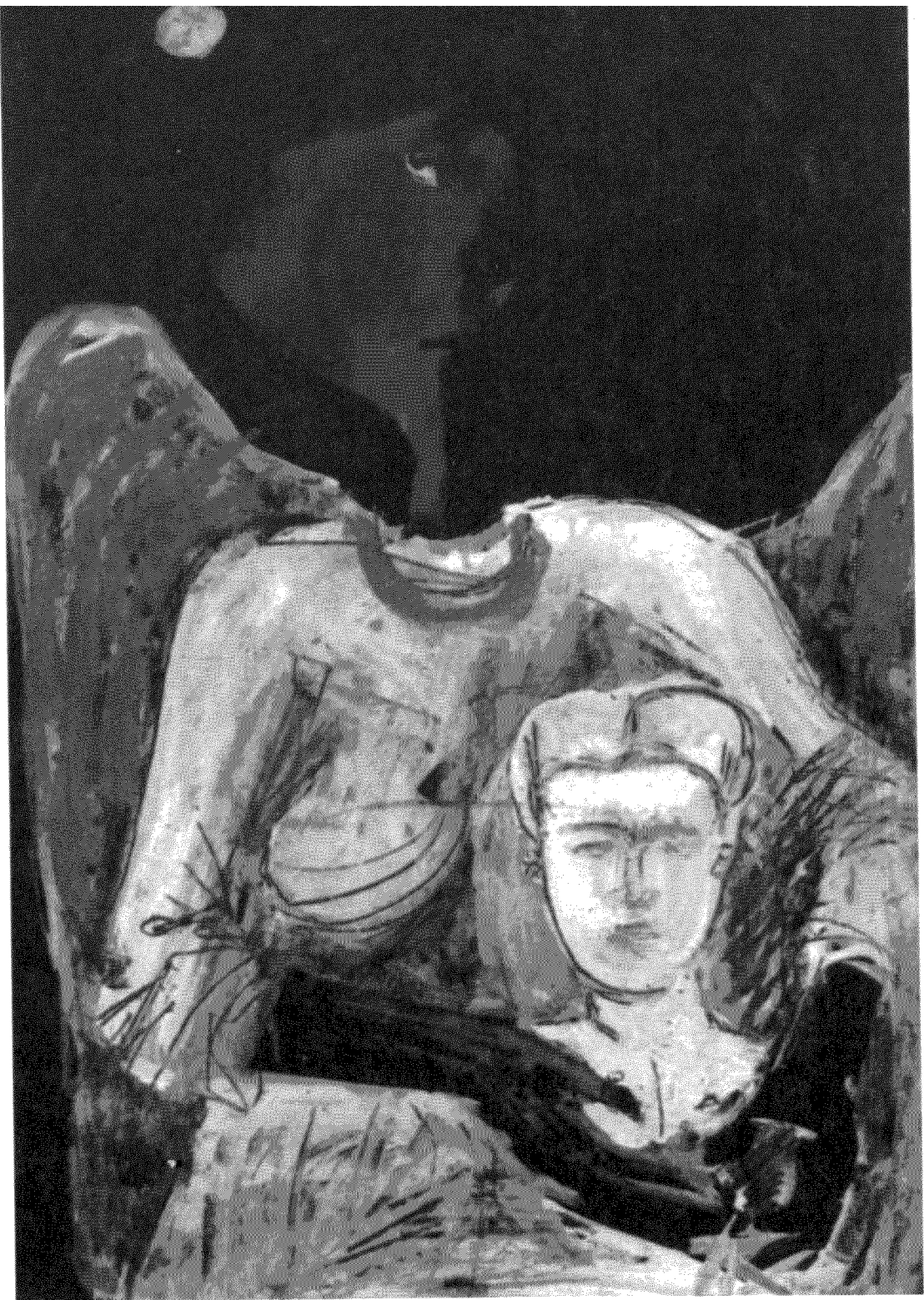
- Ακολουθεί το κεφάλαιο «Μεγάλοι που αναδείχτηκαν πολύ Μικροί». Αναφέρεται στην πρόσφατη Ιστορία. Τίτλοι: *Γιατί έπεσε η Γαλλία (1940)*, *Το Πρόβλημα της Γερμανίας (1939-45)*. Κατά βάθος πρόκειται για ανάλυση της πολιτικής της δυτικοευρωπαϊκής κεφαλαιοκρατίας, που ευνόησε ασύστολα το ναζισμό για να τον στρέψει τελικά ενάντια στον ανερχόμενο σοσιαλισμό της Σοβιετικής Ένωσης (με τη Συμφωνία του Μονάχου, 30 Σεπτεμβρίου 1938).

Σημείωση

1. Γνωστή η επίμονη ενασχόληση του Θεοδωρίδη με το έργο του Επίκουρου (τον καιρό της καθηγεσίας του στη Θεσσαλονίκη και της συγγραφικής εργασίας του μετά την απόλυσή του το 1947). Σχετικό άρθρο σε άλλες σελίδες τούτου του τεύχους.

Ο Ρόρρος στον κήπο του, φωτ. 1967

Α. Πόρρος, Άγγελος, 1965